

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА
РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ

НАСЛЕДСТВОБГ

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ЗА
ИНТЕЛИГЕНТЕН РАСТЕЖ

Методология за разработване на иновативен модел за достъп до книжовно-документално наследство

(на базата на изворовия материал,
свързан с Христо Ботев в Националната
библиотека „Св. св. Кирил и Методий“)

1588
50

Мила ми Ренета, Симеонче и Иванче

Прочете ли, че аз съм не живял като аристократ
любовец, който има много пари и макар
да нямал жена аз знаех, че съм ще да живея
и винаги ще имам много любима жена!

Ренета, ти си мислила, че трябва да ти да-
ват и възможност да живея. Аз съм мислил
придържаме си да не се обвързваме, а ще трябва
да си поддържаме. Този аз съм да ти давам а
сега обхващам че аз съм да живея най-сега
нашата страна. Аз съм да ти давам, че това

София, 2023

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА
РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ

НАСЛЕДСТВО БГ

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ЗА
ИНТЕЛИГЕНТЕН РАСТЕЖ

Методология за разработване на иновативен модел за достъп до книжовно-документално наследство

(на базата на изворовия материал,
свързан с Христо Ботев в Националната
библиотека „Св. св. Кирил и Методий“)

Книгата се издава от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ по проект BG05M2OP001–1.001–0001 „Изграждане и развитие на център за върхови постижения „Наследство БГ“ на тема: „Създаване на иновативна среда за достъп до книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев“.

© Красимира Стойчева Александрова, Бояна Стефанова Минчева, Ваня Петрова Аврамова, Мариана Петрова Владимирова, съставители, 2023
© Илка Страка, корица, 2023
© Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, издател, 2023

ISBN 978-954-523-203-9

Методология за разработване на иновативен модел за достъп до книжовно-документално наследство

(на базата на изворовия материал,
свързан с Христо Ботев в Националната
библиотека „Св. св. Кирил и Методий“)

София, 2023

Съдържание

Информация за проекта „Създаване на иновативна среда за достъп до книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“	7
Въведение	8
Книжовно-документалното наследство – проблеми на терминологията....	9
Книжовно-документалното наследство в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“	10
Информационно осигуряване на достъпа до книжовно-документалното наследство в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“	13
Културно законодателство в областта на книжовно-документалното наследство в Република България	16
Нормативна база за организация и управление на книжовно-документалното наследство в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“	18
Достъп до книжовно-документалното наследство	19
Архивът на Христо Ботев.....	21
Книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев във фондовете на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“	23
Проблемен анализ на организацията и достъпа до книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“	24
SWOT-анализ на организацията, управлението и достъпа до книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“	28
Цели и задачи на научно-изследователския проект	29
Критерии на подбора на фондове и колекции за създаване на иновативен модел за достъп.....	30
Методи, приложени в изпълнението на проекта.....	30
Инструменти за осъществяване на целите на проекта.....	31

Експертен, информационен и технически ресурс за осъществяване целите на проекта.....	32
Технически ресурс	35
Изграждане на библиографска база на дигитализирани документи, старопечатни книги и периодични издания от колекциите „Ръкописи и старопечатни книги“, „Български исторически архив“ и „Ориенталски сбирки“	35
Теоретична рамка и практическо осъществяване на иновативния модел за достъп до книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“	41
Визия за устойчив растеж на резултатите от проекта	45
Списък на съкращенията	47
Използвана литература	48
Приложения	51
Приложение 1. Фондове и колекции в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, в които се съхранява книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев.....	53
Приложение 2. Интерактивна карта, представяща книжовно- документалното наследство на Христо Ботев	55
Приложение 3. Позициониране на изображенията на архивните документи с допълнителна литература към тях в Портал Наследство БГ. Е-регистър	61

Информация за проекта „Създаване на иновативна среда за достъп до книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Настоящата методология е разработена от екип изследователи от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, съгласно прието проектно предложение от Управляващия орган на Оперативната програма „Наука и образование за интелигентен растеж „Наследство БГ“ по проект **BG05M2OP001–1.001–0001 „Изграждане и развитие на център за върхови постижения „Наследство БГ“ на тема: „Създаване на иновативна среда за достъп до книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев“**.

Методологията дава представа за приложените подходи при осъществяване на дейностите по проекта. Акцент в изследователската дейност е подборът и организацията на съдържателните обекти, включени в разработения иновативен информационен модел за достъп до дигиталното съдържание.

При разработването на методологията са използвани основни принципи и методи на работата по издирване, извличане на информация, дефиниране на елементите и понятията, приложението на изследователските модели и добри практики, както и организация на концептуалните модели и обобщения от проучените стратегически и нормативни документи и актове на Европейския съюз и Република България, валидни към момента на провеждане на изследването.

Приносът на разработката е в дефинирането на последователност, ред и правила за пълен, лесен и без ограничения достъп до книжовно-документалното наследство, представено в дигитална среда.

Въведение

Разработването на идейния проект „Създаване на иновативна среда за достъп до документално-книжовното наследство, свързано с Христо Ботев в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ цели създаването чрез интердисциплинен интеграционен подход на нов информационен продукт, резултат от работата на колектив от специалисти в различни области – архивистика, документалистика, библиография.

Настоящата методология е разработена в изпълнение на част от дейностите по проект *BG05M2OP001–1.001–0001 „Изграждане и развитие на Център за върхови постижения „Наследство БГ“, финансиран по Оперативната програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014–2020 по приоритетна ос 1 „Научни изследвания и технологично развитие“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския фонд за регионално развитие.“*

Националната библиотека е партньор в консорциума „Наследство БГ“ с проект на тема: **„Създаване на иновативна среда за достъп до книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев в Националната библиотека Св. св. Кирил и Методий“.**

Проектът цели да бъде изграден иновативен информационен модел за достъп до книжовно-документалното наследство на Христо Ботев в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, със заложен потенциал за устойчив растеж, разширяване на социалния кръг на потребление, обслужване и надграждане в дигитална среда.

Необходимостта от наличието на систематизирана и достъпна информация за обезпечаването на изследователската и образователната дейност е основен проблем, пред който са изправени изследователите и гражданите. Това е в пълна степен валидно във времето на „информационния“ бум, който всеки от нас преживява. Всички потенциално заинтересовани лица, групи и организации са изправени пред редица информационни ограничения: липса и/или незнание за наличието на надеждни документални източници; разхвърляни в институционални или подинституционални рамки документи; ограничен обхват и фрагментарност; трудности с намирането на документи и информация дори в относително подредените системи на библиотеките; липса на систематични и последователни във времето възможности за информиране за наличието на документални фондове и масиви; спекулативно и некоректно цитиране на искиви данни при научни изследвания, в пресата, в глобалната мрежа и т.н.; незнание за наличието на методология и добри архивни практики при работа с до-

кументите, тяхното описание и популяризиране и дигитализиране и т.н.

Сферата на обществените и историческите проучвания като цяло е поредното потвърждение на силното влияние и значимост на знанието и информацията, на новите технологии, на обмена на добри практики на внедряване на иновативни подходи и продукти, формиращи и основния стратегически фокус на Европейската комисия – за икономика и общество, базирани на знанието. Имайки за свой основен фокус на изследване: а) документацията от и за Ботев в различни аспекти (литературен, културен, политически, революционен и т.н.), и б) обществено-политическия конструкт, в който Ботев живее на практика – историците, литературите, биографите и другите изследователи постоянно са принудени да се адаптират към променящата се среда и да търсят нови, иновативни разработки, с които да постигат по-детайлен, разкриващ и многоаспектен анализ при изследване на неговата личност.

Предлаганият по проекта интегриран и интердисциплинен подход позволява да се постигне синтез/събиране на едно място на информацията от различни източници (кореспонденция, поетични творби, административна документация и пр.). След извършването на изследването и реализацията на готовия продукт ще се улесни извършването на качествено нови исторически, биографични, литературни изследвания и анализи.

Настоящата методология се фокусира и върху проблемни точки от организационно, законодателно и терминологично естество и дава насоки за тяхното изясняване.

Книжовно-документалното наследство – проблеми на терминологията

Широко дискутиран в научното и общественото пространство термин „книжовно-документално наследство“ всъщност все още не е дефиниран в справочната литература. На книжовно-документалното наследство проф. Ани Гергова, изтъкнат – преподавател и изследовател на историята на книгата и културното наследство, посвещава монографичен труд, без да го дефинира терминологично. Тя извежда на преден план термина „културно наследство“ като „градиво на индивидуалната и колективната памет, фундамент на културната памет“¹ и определя „книжовно-документалното наследство“ като част от

¹ Гергова, Ани. Книжовно-документално наследство. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2006, с. 17.

него. В специализираната енциклопедия „Българска книга“ също не фигурира дефиниция за книжовно-документалното наследство. В съвременните теоретични разработки в областта на архивистиката доц. д-р Християн Атанасов въвежда термина „архивно-документално наследство“ с пояснение под линия: *„Трябва да се има предвид, че под „архивно-документално наследство“ се разбират не само документи в тесния смисъл на понятието, но също така и старопечатни книги, ръкописи, възрожденска преса и прочее“*.² В този смисъл бихме могли да възприемем и дефиницията за книжовно-документално наследство, като последният термин е дори малко по-ясен от коментирания от доц. Хр. Атанасов. В Правилника за дейността на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е регламентирана организационната структура и функции на институцията. Там е утвърдено последното название на структурното направление „Опазване на ръкописно-документалното наследство“, което включва отделите, съхраняващи ръкописи, старопечатни книги и архивни документи.³ Като се вижда от горната формулировка, отново имаме различен термин, насочващ към същото съдържание. Извън рамките на научните текстове и дефиниции, в представите на българското общество книжовно-документалното наследство се свързва с извори и носители на памет и идентичност, които подпомагат личностната и обществената самоидентификация.

Книжовно-документалното наследство в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е най-старият културен институт в нашата страна. Основана веднага след Освобождението на България, тя изгражда своя специфичен облик на базата на уникалните си колекции, комплектувани благодарение най-вече на дарителската воля на личности, институции и обществени организации. Българският възрожденски периодичен печат, кореспонденцията на българите през XIX в., както и богатият архив на Възраждането предоставят разнообразни документални свидетелства за възприемането на книгата и писаното слово като свещена реликва, формираща и едновременно с това очертаваща самообитния контур на националното ни самосъзнание.

² Петкова, Стефка, Християн Атанасов. ИКТ, дигитализацията и достъпът до архивните документи в България (мисли, практики, надежди). София: За буквите, 2023. 353 с.

³ Правилника за дейността на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. 2016. с. 7–8. [онлайн]. [прегледан 22.08.2023] https://www.nationallibrary.bg/www/wp-content/uploads/2021/12/Pravilnik_2016.pdf

В началните десетилетия приоритетите на управление на специалните колекции са свързани основно с организираното издирване на ръкописи, документи, старопечатни, редки и ценни книги. На един следващ етап – 40-те години на XX в., навязва необходимостта от формирането на отдели и по-големи структурни звена в Библиотеката, които да поемат организацията, научно-техническата обработка и популяризирането на тези колекции. В ДВ, бр. 76 от 25.09.1964 г. е регламентирана дейността на „Ръкописно-документален сектор“ с отдели: „Ръкописи, старопечатни и редки книги“, „Български исторически архив“ и „Ориенталски“. През 2016 г. секторът е преименуван на направление „Опазване на ръкописно-документалното наследство“ в пряка връзка с приоритетите на библиотечната стратегия на управление.

Българският исторически архив (БИА), наричан по-рано Архивен отдел, е едно от първите български архивохранилища, възникнали след Освобождението на България от турско владичество през 1878 г., съществуващи и досега. С учредяването на Народната библиотека в София през 1878 г. започва и оформянето на архивна сбирка към нея. Тя възниква като отклик на желанието на българите след Освобождението да събират и пазят материали, отразяващи периода на Възраждането. Постепенно нейната роля нараства, като в годините до изграждане на Държавен архивен фонд (ДАФ) (1951) тя придобива значението на национален архив. От създаването на централизирано архивно дело до днес БИА е със статут на архивохранилище на документи на Българското възраждане и освободителните борби на българите в Македония и Одринско до 1912 г. През 1924 г. Архивът на Възраждането е прехвърлен от Етнографския музей в Народната библиотека, официално е открит предвиденият от Закона Архивен отдел. В началото на 1926 г. вече са събрани около 80 000 документа. Архивният отдел на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е преименуван на „Български исторически архив“ през 1949 г. Днес в БИА се съхраняват 1 600 000 документа, обособени в над 900 лични и обществени фонда, 89 колекции и стотици единични постъпления. Обработени и влезли в научно обращение са над 1 400 000 документа, представени в описи и картотеки – Обзори на архивни фондове на БИА, кн. 1; кн. 2; кн. 3; кн. 4; кн. 5; кн. 6; кн. 7; кн. 8; кн. 9; отнасящи се до личности и събития най-вече от епохата на Българското възраждане, но има и документи от следващите епохи. Към същия отдел е организирана и сбирка от портрети и снимки със същия предметен и времеви обхват, която наброява над 80 000 документа. Основаването на държавни архиви в България е свързано с издаването на Указ № 515 на Президиума на Народното събрание от 10 октомври 1951 г. за създаване на Държавния архивен фонд

(ДАФ) на Народна република България. В него са определени основните принципи за централизирано държавно организиране на архивното дело.

Фондът на БИА е разположен в обособено хранилище в сградата на Националната библиотека. То е с контролиран достъп, който регламентира правата на служителите, отговорни за научната обработка и изпълнението на потребителските заявки.

С учредяването на Народната библиотека през 1878 г. се поставя началото на оформянето на фонд от **славянски и чуждоезични ръкописи и старопечатни книги**, отделен още със създаването си в специален шкаф в кабинета на директора на Библиотеката. За организирането на фонда от ръкописи специалисти от Министерството на народното просвещение или от Библиотеката издирват, събират и откупуват славянски, гръцки и други чуждоезични (неславянски) ръкописи, старопечатни книги и възрожденски вестници и списания.

Съвременното развитие на отдела преминава през **три етапа**.

- *Първи етап* (1948–1978) – във връзка с новата устройствена структура на Библиотеката се създава самостоятелен отдел „Ръкописи, старопечатни и редки книги“ с основна цел да събира, съхранява, проучва и предоставя за използване сборките от ръкописи, старопечатни и редки книги и периодични издания.
- *Втори етап* (1978–1997) – обособяват се два самостоятелни отдела: „Ръкописи“ и „Старопечатни, редки и ценни издания“.
- *Трети етап* (1997– до наши дни) – отново обединяване на двата отдела в един, под името „Ръкописи и старопечатни книги“.

Обем и носител:

- За колекциите от *ръкописи*: общо ок. 1690 тома и 245 отделни листа; пергамент, хартия.
- За колекциите от *старопечатни, редки и ценни книги*: общо 15 918 тома. Хартия, метал (1 книга).
- За колекциите от *аналогови форми*: Над 1877 бр. микрофилми от ръкописи (бълг. хранилища – 759; чужди хранилища – 1118) и 22 бр. микрофилми от печатни издания; 5814 бр. микрофиши на ръкописи. 15 бр. ръчни копия на ръкописи (частични, т. нар. мулажи) хартия.

Съдържанието на колекциите е разкрито в картотеки, каталози и описи. Българските старопечатни книги, славянските ръкописи и по-голямата част от гръцките ръкописи са въведени в системата COBISS.

Отдел „Ориенталски сбирки“ води началото си от 1879 г., когато е създаден в рамките на Народната библиотека с цел в него да се съсредоточи арабографичната книжнина, отложена в българските земи през османския период (XV–XIX в.). Набавянето на материали се извършва

основно чрез активно издирване и откупуване в пределите на България. През 1931 г. от Турция са откупени 700 чувала хартия за претопяване, за която впоследствие се установява, че представлява част от архива на Османската империя, унищожаването ѝ е предотвратено и днес е известна като „Цариградската архива“. С течение на времето се обособяват **отчетливи колекции** в рамките на отдела, чиито количествени измерения днес изглеждат приблизително по следния начин:

- *Архивни документи* – 500 000 архивни единици в научно обръщение, преобладаващата част на османотурски, малка част – на арабски и незначителна – на персийски език (XV – нач. на XX в.).
- *Ръкописи* – около 3800 кодекса, основната част от които са на арабски език, около 500 – на османотурски и около 150 – на персийски език.
- *Старопечатни книги* – 2000 тома на арабски, османотурски и персийски език.
- *Арабографична периодика* – тук се съхраняват арабографични вестници и списания, печатани в България до ср. на XX в.

Документите в научно обръщение са обединени в няколко колекции – ОАК (Ориенталска архивна колекция), НПТА (Новопостъпили турски архиви), селищни фондове (328). Налични са инвентарни описи по фондове, картотеки за ОАК, НПТА, по селища (по азбучен ред и хронологично). Публикувани са множество документи в жанрови и тематични описи. За дефтерите има картотека на латиница (топографска и хронологична).

Информационно осигуряване на достъпа до книжовно-документалното наследство в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Възможностите за улеснен достъп до книжовно-документалното ни наследство, които предоставят информационно-комуникационните технологии (ИКТ) са сред най-дискутираните теми в последното десетилетие. Предизвикателството пред институциите на паметта е сериозно обвързано с необходимост от преодоляване на статичното присъствие на традицията и ангажиране с динамиката на развиващите се технологии. Тези интензивни процеси обуславят бърза и удобна комуникация при организиране на информацията, която съхраняват.

В настоящето достъпът до информация в библиотеките чрез ИКТ придобива нови мащаби и смисъл в комуникационния канал „документ – потребител“. Технологиите, в качеството им на своеобразен медиатор,

предоставят възможности за дългосрочно съхранение и ползване на книжовно-документалното наследство. Темата за дигитализацията включва процесите и дейностите по цифровизиране на документите и трансформацията им в дигитална среда. Несъмнено дигитализацията има сериозен потенциал за надграждане. Така след изграждането на Дигиталната библиотека на специалните колекции в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ се достига до етапа за пълнотекстово представяне на съдържанието на документите. Резултатът от цялостния процес осигурява както цифровизиране на документи, така и до опазването им с гарантиране на по-дългия живот на оригиналите.

Позовавайки се на Методическия кодекс на Държавна агенция „Архиви“, дигитализацията е представена в свитъка, който е с отношение към популяризиране на архивното наследство. Този подход, макар и известен в средите на библиографи и архивисти, все още е рядко приложим в практиката на българските институции на паметта (библиотеки, музеи, архиви). Настоящата разработка е добра възможност изследването да се постави в по-широк контекст. Наред с изброените предимства и ползи е важно да се акцентира и върху възможността да се преосмисли ролята на архивисти и библиотечни специалисти в новата информационна среда.

Екип изследователи от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ разработи методология, която отразява работата по събиране и организация на съдържателните обекти в информационния модел за достъп до дигитално съдържание.

При разработването на методологията са използвани принципи и методи на работата по издирване, извличане на точна и подходяща информация, дефиниране на елементите и понятията, приложението на изследователските модели и добри практики, както и организация на концептуалните модели и обобщения от проучените стратегически и нормативни документи и актове на ЕС и Р България, валидни към момента на провеждане на изследването. Амбиция и новост – дефиниране на форми и правила за улеснен достъп до книжовно-документалното наследство, представено в дигитална среда.

Подходът е новаторски по своята същност и съдържание, като съставен елемент е конструираният теоретичен модел за информационен достъп до книжовно-документалното наследство.

Разработени са:

- модел на цялостната работа по изследователския процес;
- обосновани са релевантните подходи и методиките на изследването;
- развита е изследователската технология;
- открити и подбрани са адекватните източници на емпирична инфор-

мация като е ясно показана функционалността на всеки от тях и приноса им за изпълнението на задачите и целите на проекта;

- обосновани са моделите и обемите на извадките и са избрани релевантните подходи за селекция на единиците за изследване;
- обосновано е създаването на клъстери и позиционирането им на семантично, информационно и репрезентативно ниво;
- конструиран е начинът на изграждане на текст, мататекст и хипертекст;
- за целите на проекта е извършена методологическа оценка на релевантната представа за стойността и европейските проекции на книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев в Националната библиотека.

Теоретичните разработки са имплементирани в създаването на модел за иновативен достъп до книжовно-документалното наследство чрез изграждане на **мултифункционален дигитален архив на Христо Ботев**. Целта е да се формира мотивирана лична и обществена активност по отношение на опазването на книжовното наследство, неговото популяризиране и социализация и не на последно място приносното му значение към националната ни идентичност.

Като очакван резултат от създаването на иновативен информационен модел за свободен достъп до книжовно-документалното наследство е възможността за обогатяване на библиографската информация чрез осигуряване на бърз достъп до съдържанието на архивните документи.

Методологията по своята същност е система от практики, процедури и правила, ползвани от изследователите, които работят с материята и по основния фундамент на книжовно-документалното наследство. За „изработването“ на планирания иновативен модел на представяне на архивно-документалното наследство на Христо Ботев, е приложен т. нар. „водопаден подход“, който по своята същност представлява подход, при който етапите вървят низходящо, придвижването е от една фаза към друга. Когато се подготви един етап, тогава се преминава към друг. Основните подходи са работата с информационни, аналитични и изследователски материали и документи. Прилагането в работата на интерактивния подход позволява умело взаимодействие между наука, технологии и обществени нагласи. Именно синергията между тях помогна изграждането на идейната структура на теоретичния модел, който включва дефинирането на определени сфери от живота на Ботев. Прилагането на интердисциплинен изследователски инструментариум – архивистични, историографски и библиографски методи, включващи изследване на модели и добри практики чрез информационно търсене – извличане и структу-

риране на информация, проучване и систематизиране на данни от достъпни сайтове и каталози на институциите, съхраняващи архивни фондове за Христо Ботев, извършване на подбор на документите във фондовете на Националната библиотека подпомогна постигането на крайната цел, а именно изготвяне на методология за организиране, управление, съхранение и презентиране на информацията в разработения модел.

Културно законодателство в областта на книжовно-документалното наследство в Република България

В Стратегията на Президентството на Република България за развитие на сектор „Литература, книжовно културно наследство, библиотеки, четене, книгоиздаване“ е вписан следният текст: *„Книжовното културно наследство, съхранявано и проучвано в библиотеки и музеи е символ на културата, натрупаното знание и духовна мъдрост. Наша обща национална отговорност е традицията да бъде спазена и паметта на нацията да бъде съхранена за бъдещите поколения“*⁴, който определя визията на държавната власт за важността на книжовно-документалното наследство. В **стратегията за развитие на българската култура 2019–2029**, разработена от Министерството на културата на Република България⁵, в подточка 3.4. „Приоритети и стратегически цели в областта на книгоиздаването и книгоразпространението, както и на обществените библиотеки“, подприоритет: Обществените библиотеки – центрове за предоставяне на висококачествени услуги и програми за гражданите е посочена стратегическа цел 7: *Библиотеката съхранява, опазва и популяризира книжовното културно наследство*⁶. В същия нормативен документ е посочена и друга важна стратегическа цел – *разработване на национална програма за цялостна цифровизация и дигитализация на културното съдържание (библиотеки, музеи, архиви и др.), което е част от националното културно наследство*.

В професионалните среди на българската библиотечна общност е популярен разработената от ББИА през 2012 г. Национална стратегия и про-

⁴ **Стратегия** за развитие на сектор „Литература, книжовно културно наследство, библиотеки, четене, книгоиздаване“. [онлайн]. [прегледан 16.08.2023] <https://www.president.bg/docs/1352301445.pdf>

⁵ **Стратегия** за развитие на българската култура 2019–2029. [онлайн]. [прегледан 16.08.2023] https://mc.government.bg/files/5495_Strategy_culture_.pdf

⁶ **Стратегия** за развитие на българската култура 2019–2029, 2019. с. 78. [онлайн]. [прегледан 16.08.2023] https://mc.government.bg/files/5495_Strategy_culture_.pdf

грама за опазване на книжовното културно наследство в библиотеките и осигуряване на достъп до него като част от проекта на ББИА „Напредък и устойчиво развитие на библиотечния сектор в България“.⁷ В нея стратегическа цел № 1 е *съхраняването на националната памет*, а в изпълнението на тази цел като първа стъпка е посочена *идентификацията на книжовното културно наследство*. В стратегическа цел № 5 е заложено *библиотеките да бъдат активни участници в образователния процес, културния туризъм и информационния пазар*. Положени са впечатляващи по своя обем и мащаб усилия за реализирането на тази стратегия на национално ниво и участието в инициативи на европейско и световно равнище.

Книжовно-документалното наследство е част от движимите културни ценности на нацията. То е класифицирано в чл. 53, т. 7 и т. 8 от **Закона за културното наследство** по следния начин: „т. 7. архивни: документи с културно и научно значение, независимо от времето, мястото, носителя и техниката на създаването им; т. 8. книжовни: ръкописни културни ценности до края на XVIII век, старопечатни редки и ценни издания, които притежават научна, културна, полиграфическа или библиографска стойност.

Според **Закона за Националния архивен фонд, чл. 33.** (1) Архиви, които съхраняват документи от определен вид, период или начин на създаване, са: 1. (изм. – ДВ, бр. 42 от 2009 г., в сила от 06.07.2009 г.). Направление „Ръкописно-документално и книжовно наследство“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – за документи от времето на възникването на българската държава и за документи на видни общественици, писатели, културни и научни дейци до 1878 г.

В **Закона за обществените библиотеки** има отделен раздел за Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – раздел II, в който е отбелязано следното: **чл. 13.** (1) Националната библиотека поддържа следните основни библиотечни колекции: 1. Уникални колекции от български, славянски, ориенталски и други чуждоезични ръкописи, архивни документи, редки и ценни старопечатни книги.

Един от проблемите при управлението на книжовно-документалното наследство възниква от сложното културно законодателство. Колекциите на Националната библиотека едновременно са санкционирани от Закона за културното наследство, Закона за Националния архивен фонд (НАФ) и Закона за обществените библиотеки. А текст от Методическия кодекс на

⁷ **Националната стратегия** и програма за опазване на книжовното културно наследство в библиотеките и осигуряване на достъп до него: Проект. София: ББИА, 2013. [онлайн]. [прегледан 16.08.2023] https://www.lib.bg/kampanii1/nbs2012/BBLA_strategia_14.05.pdf

Държавна агенция архиви (ДАА), св. 1, който е свързан с управлението на архиви извън структурата на ДАА, гласи следното: **V.2. Архиви извън структурата на ДА „Архиви“**. Архивите извън структурата на ДА „Архиви“ са изградени въз основа на принципите на принадлежност на документите към определен исторически период, към отделни сектори на държавната и обществената дейност и по начин на създаване на документите. Архивите извън структурата на ДА „Архиви“ осъществяват своята дейност в съответствие с действащото архивно законодателство и законодателството в своя сектор и съгласно методическите указания на ДА „Архиви“. Както става ясно, неизбежно е вземането под внимание на всички съществуващи законови текстове и търсенето на пресечна точка между тях. Всички колекции, съставляващи книжовно-документалното наследство на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, са включени в Регистъра на НАФ.

Нормативна база за организация и управление на книжовно-документалното наследство в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Спецификата на книжовно-документалното наследство, съхранявано във фондовете на НБКМ, е регламентирано в основните закони и подзаконовни актове, отнасящи се до културно-историческото наследство в Република България. Основните дейности на институцията са разписани в Правилника за дейността на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“⁸. Нормативната база, която урежда организацията на архивните фондове към БИА, почива на разработените в институцията *Правила за комплектуване, обработка, запазване и използване на документални материали от личните и обществените архивни фондове и колекции от XIX и XX в. (Из опита на Български исторически архив при Държавната библиотека „В. Коларов“)*⁹. Водейщите принципи при тази организация са определени от съдържанието на архивните

⁸ **Правилник** за дейността на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. [онлайн]. [прегледан 30.08.2023] https://www.nationallibrary.bg/www/wp-content/uploads/2021/12/Pravilnik_2016.pdf

⁹ **Панайотов**, Иван и др. *Правила за комплектуване, обработка, запазване и използване на документални материали от личните и обществените архивни фондове и колекции от XIX и XX в. (Из опита на Български исторически архив при Държавната библиотека „В. Коларов“)* / Иван Панайотов, К. Възвезова-Каратеодорова, В. Тилева, З. Тодорова, З. Петкова. – В: *Известия на ДБВК за 1954 г.: юбилеен сборник*. София, 1956, с. 218–298.

фондове в Библиотеката. Преобладават масиви от документи от епохата на Българското възраждане. Правилата са актуални и към настоящия момент и създават първоосновата на архивното законодателство в Република България. Според текста на този документ, за всички лични фондове, организирани и съхранявани в БИА на НБКМ, се изготвя класификационна схема с дялове, определени от Правила-та. Допустими са и препратки, ако даден документ би могъл да бъде отнесен към повече от един дял на схемата.

Достъп до книжовно-документалното наследство

Теоретичната основа за дефиниране на проблемите в областта на достъпа до книжовно-документалното наследство е разглеждана във времето от много изследователи не само в областта на архивистиката. В края на XX в. се оформя и т. нар. „Теория за тоталните архиви“, разработена и представена най-плътнo от канадските архивисти. За архитект на тази идея е приет Хю А. Тейлър, чиято теория почива на категоричното убеждение за отварянето на архивистите към другите професионални общности и обединяването на усилията за постигане на това, което канадският преподавател Том Незмит нарича „преоткриване на източника“¹⁰. Категоричната препоръка на архивистът визионер Т. Кук е *„архивистите да се извисяват над земното и практично-то, да оспорват правилата, да захвърлят готовата мъдрост и да разрушават изкуствени прегради и бариери“*¹¹. Сред препоръките на Кук е развитието на архивистичната теория и прилагането ѝ в практиката да следват без забавяне промените в обществото и неговите информационни потребности. Той въвежда понятието „архиви без стени“, при които освен физическият факт на документа трябва да бъдат взети предвид концептуалните връзки около неговото създаване. Стефка Петрова коментира проблемите на достъпа до архивни документи в поредица от публикации¹². Основен проблем на достъпа до книжовно-документалното наследство и към днешна дата си остава ниският процент на дигитализирани архивни масиви, който, според проучванията на проф. Петкова¹³ за България е под единица. Този достъп

¹⁰ Кук, Тери. Архивите в постмодерния свят. [онлайн]. [прегледан 30.08.2023] https://electronic-library.org/articles/Article_0026.html

¹¹ Кук, Тери. Архивите в постмодерния свят. [онлайн]. [прегледан 30.08.2023] https://electronic-library.org/articles/Article_0026.html

¹² Петкова, Стефка. Достъпът до архивна информация. – В: *Архив за поселищни проучвания*, 1996, кн. 1–2, с. 134–137;

¹³ Петкова, Стефка. Достъпът до архивни документи, съхранявани в музеите. Материали

е предмет на национални и международни дискусии, стратегии и програми още в началните години след приемането ни за страна членка на Европейския съюз. Проблемите на достъпа до книжовно-документалното наследство са коментирани и през погледа на най-активните потребители на изворов материал – историците. Изследвания, свързани с тяхното поведение при търсене и извличане на информация, набелязват възможности и формират препоръки за взаимно сътрудничество между библиотекари, архивисти и историци. Една от утвърдените български специалистки в областта на архивологията – доц. Русалена Пенджекова-Христева, прави проблемен анализ на работата с личните фондове и предлага следния вариант за оптимизиране на изворовата база: *„Най-удачна за целта се оказва реконструкцията на фонда и изработването на архивен справочник от типа „идеален опис“, включващ описание на архивните единици от всички архиви, в които се съхраняват документални следи от архивния фонд“*. Разгледани са и етични въпроси, свързани с възможностите за разширяване на тази база¹⁴. Друга интересна препоръка намираме в разработката на корейски изследовател: *„архивистите и библиотекарите трябва да предоставят справочни услуги, които признават значението на случайността в историческите изследвания. Когато помагат на историците, архивистите и библиотекарите не трябва да ограничават своите препоръки за източници до най-очевидно уместните информационни източници и материали“*¹⁵. Както съвсем логично доц. Християн Атанасов обобщава, *„и нормативно най-добре разписаните условия за достъп струват малко, ако съответната архивна колекция няма добре изработен справочен апарат, който всъщност да я отваря“*¹⁶.

В чл. 10 от Закон за националния архивен фонд (ЗНАФ) е регламентиран достъпът до архивните колекции по следния начин: Чл. 10. Архивите осигуряват публичен достъп на потребителите до документите, съхранявани от тях, като за целта създават и поддържат система на научно-справочен апарат. Чрез Наредбата за реда за използване на документите от Национал-

за размисъл. – В: *Поселищни проучвания*. Архивен преглед, 2006, кн. 3–4, с. 33–41.

¹⁴ **Пенджекова-Христева**, Русалена. Личният архивен фонд и параметрите на документалното наследство – предизвикателство за изследователя. – В: *60 години българска университетска архивистика и 10 години специалност „Архивистика и документалистика“* в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Т. 2. Университетски четения по архивистика. София, 2013, с. 65–86. – https://electronic-library.org/articles/Article_0189.html [прегледан 30.08.2023]

¹⁵ **Rhee**, Hea Lim. Modelling historians' information-seeking behaviour with an interdisciplinary and comparative approach. – In: *Information Research*. – vol. 17, № 4, 04 Ae. 2012. – <https://informationr.net/ir/17-4/paper544.html#author> [прегледан 22.08.2023]

¹⁶ **Петкова**, Стефка, Християн Атанасов. ИКТ, дигитализацията и достъпът до архивните документи в България (мисли, практики, надежди). София: За буквите, 2023, с. 26

ния архивен фонд са регламентирани условията за използване на документите от НАФ и достъпът до тях, като в чл. 7 е разписан следният текст: „Не може да бъде ограничаван достъпът до архивни документи, които са били публикувани, създадени за обществена информация или предоставяни свободно за използване преди предаването им в архив.“ В Методическия кодекс на ДАА, св. 5 са разписани правилата за публикуване и дигитализиране на електронни документи. Наред с изискванията за подбор и технически параметри на тези документи в този кодекс обстойно се коментира публичният достъп до дигиталните обекти и либерализацията на достъпа.

По отношение на достъпността книжовно-документалното богатство на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ покрива изискванията на законовите и подзаконовите актове, цитирани по-горе. Всеки потребител има право на достъп до съдържанието на документите в реална и виртуална среда.

Научно-справочният апарат за достъп до книжовно-документалното наследство в НБКМ през сайта на институцията се изразява в следните заглавия и възможности:

- списък на архивните фондове;
- „Обзор на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в Български исторически архив“ (1963–2006 г.) в 9 книги;
- „Опис на Сбирката „Портрети и снимки“ в Народната библиотека „Кирил и Методий“ (1975–1989 г.) в три части;
- отделни описи на фондове;
- „Българска възрожденска книжнина (1806–1878)“, т.1–2;
- електронен каталог COBISS (за ръкописите и старопечатните книги; в процес на разработка).

Без съдействието на архивист със специализирани познания в съответната област, или без посещение на място е почти невъзможно постигането на изчерпателна пълнота при достъпването на изворовия материал.

Архивът на Ботев

Документалното и книжовно наследство от и за Христо Ботев, достигнало до нас през годините, предоставя ценен изворов материал за живота, творчеството и делото на бележития български възрожденец. От друга страна, то разкрива редица важни детайли, свързани с неговата личност и отношенията му по актуални въпроси и проблеми на българския политически, икономически и културен живот през XIX век.

През 1945 г. с разкриването на Института „Христо Ботев“ българската научна и изследователска общност си поставя за цел да създаде цялостен информационен масив, който да събере изворовия материал за възрожденеца независимо от обстоятелствата на неговото раздробяване и местонахождение.

В „Известия на Института „Христо Ботев““ е публикувана първата статия, която има отношение към архива на възрожденеца. Иван Стойчев разглежда понятието „Ботев архив“ като *„всичко онова, което е могло да бъде у него, ако би имал той добри секретари – сбора от всички писма, телеграми, писани от него и до него, документи, които е писал или подписвал, портретите, които е подарявал или получавал и т. н., безразлично где са били те по време на неговата смърт и по-после“*.¹⁷ Имал ли е Ботев личен архив? От писмото му до Иван Драсов личи, че той е имал съвместно отношение към запазването на спомени и документи за идните поколения¹⁸.

В статията е направен прецизен преглед на съдържанието и състава на запазените документи, свързани с Христо Ботев, тяхното местонахождение и начин на набавяне. Към 1954 г. се приема, че около 60% от документалното наследство на Хр. Ботев трябва да се счита за загубено. От познатите ни документи към тази година с негов подпис общо в наши и чужди архиви има 94 документа, от които 54 писма. По хронология от 1863 до 1875 г. имаме 25% от общия документален масив, от 1875 г. – 58%, а от петте месеца на 1876 г. – 17%¹⁹. „Изобщо от Ботевия архив установяваме 170 единици от различно естество... 68 бройки от самите оригинали; 41 – по преписи, запазени или публикувани, включително всички телеграми; 61 – по отбелязване в публикувани и непубликувани трудове и в отделни документи.“²⁰ Авторът на научната публикация набелязва важни, националноотговорни задачи, които стоят пред българските историци, архивисти и изследователи: *„Да се събере на едно място всичко, известно досега като архивен материал за Ботева. Да се разшири понятието „Ботев архив“, като в него се включат всички архивни материали, които пряко или косвено се отнасят до Ботева, макар съставени без негово участие и знание, преди или след неговата смърт... Във всеки случай, всички оригинални документи трябва да се фотографират, а за ползуване да се предоставят само копията.“*²¹

¹⁷ Стойчев, Иван. За архива и ръкописите на Христо Ботев. – В: *Известия на института Христо Ботев*, 1954, кн. 1, с. 24.

¹⁸ Пак там, с. 25

¹⁹ Стойчев, Иван. За архива и ръкописите на Христо Ботев. – В: *Известия на института Христо Ботев*, 1954, кн. 1, с. 42.

²⁰ Пак там, с. 41

²¹ Пак там, с. 44

Книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев във фондовете на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Според нормативната база, която урежда формирането на колекциите в Националната библиотека²², е въведен терминът „документ“ за всяка библиотечна единица, съхранявана във фондовете на институцията. По този начин са обозначени и ръкописите, старопечатните книги, възрожденската периодика и архивните документи от специалните ѝ колекции. Както отбелязвахме в текста по-горе, книжовно-документалното наследство включва всички тези видове документи. Те са разпределени и се съхраняват и управляват от отделите „Ръкописи и старопечатни книги“, „Български исторически архив“ и „Ориенталски сбирки“.

Съдържанието на фонд № 86 „Христо Ботев“, съхраняван в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, е отразено в кн. 2 на „Обзор на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в Български исторически архив“ от 1966 г.²³ Както е отбелязано в публикацията, фондът е предаден от Етнографския музей през 1924 г. Има и по-късни постъпления от 1926, 1936 и 1948 г. В него се съдържат 65 документа с хронологичен обхват 1847 – 1921 г. Фондът няма отделен опис и класификационна схема. Документалният масив се съхранява в трезора на БНБ.

Организацията на основния архивен документален масив (фонд № 86) не е подчинена на т.нар. „Принцип на произхода“, „Принцип на уважение към фонда“²⁴, застъпен при формирането на другите архивни фондове. Тази особеност се дължи на факта, че архивът на Христо Ботев не е запазен в цялост и предаден за съхранение в Библиотеката. От фондовете на различни възрожденски обществени, културни и политически дейци са извлечени документи, написани от самия Ботев, които формират ядрото на новосъздадения изкуствен фонд. В същото време, необходимо е да отбележим, че има документи, чийто автор е Христо Ботев, запазени в други лични фондове и колекции, съхранявани в НБКМ. (Приложение 1)

Според профила на комплектуване на отделните структурни звена, изворовият материал от и за Христо Ботев е разпределен както следва:

²² Вж. „Правила за съхраняването, ползването, разпореждането и управлението на документи от библиотечния фонд на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

²³ **Обзор на архивните фондове**, колекции и единични постъпления, съхранявани в Български исторически архив, кн. 2: От фонд № 28 до фонд № 86. София: Наука и изкуство, 1966, с. 192–195.

²⁴ **Речник на българската архивна терминология**. [онлайн]. [прегледан 30.08.2023] https://electronic-library.org/books/Book_0004.html

I. В колекциите на Българския исторически архив, може да бъде разделено условно на три групи:

а/ документи от фонд „Христо Ботев“ – ф. № 86;

б/ документи от други фондове и колекции към БИА, които коментират, анализират, изясняват обстоятелства или допълват основния документален масив на Христо Ботев;

в/ фотографии, пряко свързани с Ботев, неговото семейство и родното му място.

II. В колекциите на отдел „Ръкописи и старопечатни книги“ – съхраняват се първите публикации на творбите на Хр. Ботев, отпечатани по време на житейския му път самостоятелно и на страниците на българската възрожденска периодика; вестници, издавани и редактирани от Хр. Ботев; преводни творби; дописки, отзиви и др. от Хр. Ботев във възрожденската периодика;

III. В колекциите на отдел „Ориенталски сбирки“ – в „Османотурската архивна колекция“ (ОАК) са запазени документи на официалната османска власт, които свидетелстват за прекия отзвук от революционната дейност на Ботев, подготовката и организацията на четническото движение и осъществяването на някои от ключовите ходове и действия в него. Тук са отбелязани и санкциите, наложени на отделните четници. Отражено е и отношението на представители на различните прослойки от българското общество в засегнатите населени места към движението и действията на четата.

Проблемен анализ на организацията и достъпа до книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

През изминалите десетилетия въпросът за формирането на архиви и други специални колекции е поставян многократно за обсъждане в търсене на организационно-структурни решения. Изследователи като проф. Иван Дуйчев²⁵ насочват вниманието към наличието на особени случаи, при които решението към коя колекция да се причисли даден документ е спорно и се взема трудно. Във фондовете на Националната библиотека и до днес съществува известно противоречие какво да влезе в архивния

²⁵ Дуйчев, Иван. Лекции по архивистика. [прегледан 30.08.2023] https://electronic-library.org/books/Book_0005.html

фонд и колекция и какво – в ръкописната колекция. Изследователят отбелязва, че при вземането на решение за включването на архивен документ към даден фонд архивистът е поставен пред сложен и труден за разрешение въпрос и е възможно крайният резултат да доведе до загубата на този документ за изследователите. Друг проблем е невъзможността дадена класификационна схема и последваща систематизация при организирането на фонда да покриват всички възможни интерпретации на документалното наследство, съхранявано в него. Тези проблеми днес могат да бъдат решени в споделеното пространство на световната мрежа.

Възможностите на постмодерния свят откриват поле за осъществяване на нови връзки във виртуалното пространство, в което документите формират нови организационни структури без да се преминават границите на колекцията, към която са причислени. Иновативните модели следват новите информационни потребности на съвременното общество и са резултат от ускорената динамика, съпътстваща промените. Колекцията отдавна е напуснала физическите очертания на хранилището и търси своето място в трезорите на европейската и световната памет. Съвременните тенденции очертават новите информационни структури, подчинени на принципа „единство в различието“ – изграждане на транснационални семантични формации (клъстери) при запазване на автентичността и самобитността на своето, националното.

От друга страна, архивите не съществуват като даденост и са отворена система за непрекъснато попълване и надграждане. В условията на една макроструктура, достъпвана от единен вход във виртуалното пространство, всяко надграждане придава принадлежна стойност не само на съществуващата колекция, към която новият документ ще бъде причислен, но и към всички останали документи, които предполагат отношение и връзка към новото попълнение.

Книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев във фондовете на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е разпръснато в различни колекции, управлявани от три различни структурни звена на институцията.

Организацията на „**Дигитална библиотека**“ на НБКМ е подчинена на структура по виртуални кабинети, свързани с отделните колекции. Те са формирани по видове документи, но за тези, които се управляват от различни структурни звена, има отделни кабинети. Така например архивни документи на български език се достъпват от кабинет „Български исторически архив“, а за такива на османотурски – от „Сиджили“ и „Дефтери“. Все още не е формиран общ кабинет „Османотурски документи“. Фотографиите са в кабинет „Български исторически архив – фотографии“,

книгите от епохата на Българското възраждане – в кабинет „Български старопечатни книги“, наред с всички останали чуждоезични издания от колекциите към отдел „Ръкописи и старопечатни книги“ а възрожденската периодиката – в кабинет „Периодични издания“, единен за всички дигитализирани периодични издания в Националната библиотека.

По отношение на дигитализацията към началото на разработване на проектното предложение разполагахме със следните статистически данни:

Дигитализирани документи	Липса на дигитализация
половината от архивните документи, свързани с Христо Ботев на български език, съхранявани в БИА	оригиналната стихосбирка „Песни и стихотворения от Ботйова и Стамболова“
голяма част от възрожденската периодика, редактирана от Хр. Ботев и останалите периодични издания, в които има публикации от него и за него по време на жизнения му път	учебникът му по аритметика
	календарът за 1875 г.
	преводните му трудове
	документите свързани с Ботев на османотурски език

Анализът на изложената по-горе информация определи следните първоначални заключения:

- достъпът до документалното и книжовно наследство от и за Христо Ботев е затруднен от неосъществена цялостна дигитализация на оригиналите, както и от липсата на единен, унифициран вход към него;
- наличието на множество разпръснати дигитални и реални документални масиви възпрепятства възможността за контекстуализация на информацията, съдържаща се в отделните извори, както и осъществяването на взаимовръзки между тях;
- наличните дигитални ресурси на НБКМ не съдържат достатъчно детайлизирана информация, насочваща към историческата стойност и значимост на конкретния документ, от една страна, както и към научните и научно-спомогателни разработки, свързани с него.
- Осъществената дигитализация е изпълнена в съответствие с предписанията на Методическия кодекс на НАФ и параметрите, заложиени в него – съответно 300 dpi.

SWOT-анализ на организацията, управлението и достъпа до книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

• Силни страни	• Слаби страни
• Най-богатият архив от документи, изписани от ръката на Христо Ботев • Налична колекция от български старопечатни книги и възрожденска периодика, съдържаща 99% от всички авторски и преводни произведения на Христо Ботев • Наличие на голям брой документи на османотурски език, свързани с реакцията и санкциите на официалната османска власт по отношение на революционната дейност на Христо Ботев и четническото движение • Наличие на експерти с висок професионален капацитет в областта на организацията и разкриване съдържанието на книжовно-документалното наследство • Наличие на отлично разработена и стриктно прилагана нормативна база за организация, управление и дигитализация на книжовно-документалното наследство • Интердисциплинарен подход при разкриване съдържанието на книжовно-документалното наследство • Представителни функции – документи от фонд № 86 „Христо Ботев“ се представят пред официални делегации и често гостуват в Президентството на РБългария • Специализирани образователни функции – книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев, е обект на изучаване на всички нива в образователната система на Република България • Институцията и нейните колекции са разпознаваеми за българската общественост и предоставят безплатен достъп до документите и книжовното наследство.	• Фонд № 86 „Христо Ботев“ е създаден изкуствено и не почива на принципа на произхода (provenance principle) • Различните видове документи и книжовно наследство, свързани с Христо Ботев, са организирани в колекции към различни структурни звена на НОРДН и не биха могли да бъдат открити по подразбиране • Не е осигурен единен вход за достъп до книжовно-документалното наследство • Документите и старопечатните издания не са дигитализирани и общодостъпни чрез интернет • Липсва пряка връзка между документите от основния фонд № 86 „Христо Ботев“ и другите фондове и колекции, които съдържат информация за него • Достъпът до книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев, е силно опосредстван чрез различни описи, справочници и каталози, създадени на различен принцип според носителя на информация и съответната колекция и с различна локация • Документите на османотурски език, свързани с Христо Ботев и четническото движение, са известни като изворов материал само на тесен кръг специалисти • Липсва основа за неутрални контекстуални проучвания в различен аспект и с различна цел на приложение • В голяма част от случаите е необходимо посредничеството на експерт от съответното структурно звено, организирано дадена колекция и/или документален масив, за информационното обезпечаване на конкретното търсене • Липсва атрактивна леснодостъпна среда, която да привлече младите публики • Популяризацията на книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев, се свежда до познати и традиционни методи и подходи при композирането, които не създават активни публики

• Възможности

- Да бъдат идентифицирани, систематизирани и дигитализирани всички документи, старопечатни книги, материали от българския възрожденски периодичен печат и от графичните колекции, свързани с Христо Ботев и създадени до 1878 г.
- Да бъде създадена класификационна схема на фонд № 86 с цел – улесняване изграждането на клъстери
- Да бъдат създадени семантични групи (клъстери) от документи на хронологичен, тематичен и географски принцип с цел позиционирането им в дигитална среда
- Да се създаде единен дигитален репозиториум за книжовно-документалното наследство
- Да се създаде позиционна и логическа възможност за контекстуализация на книжовно-документалното наследство
- Да се разработят механизми за интуитивен пряк достъп до книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев в колекциите на НБКМ
- Да се подготви идеен модел на интерактивна географска карта с цел позиционирането на семантичните клъстери
- Да бъдат осъвременени подходите при експониране с цел популяризация чрез прилагане на новото клъстериране
- Да се разработи, обсъди, приеме и приложи обща научна методология за създаване на иновативни модели за достъп до книжовно-документалното наследство, свързано с българската история, общество и култура
- Да се привлекат млади експерти за осигуряване на устойчиво развитие, текуща оптимизация и прилагане на иновативния модел
- Да се оптимизира между институционалното сътрудничество
- Да се предостави възможност за продължаващо обучение на експертите за организация и позициониране на специалните колекции в дигитална среда
- Осъществяване на трайни връзки с образователните институции и провеждане на лекториуми за достъп до книжовно-документалното наследство

• Заплахи

- Потенциална опасност от нарушаване на съществуващата нормативна рамка за организация и осигуряване на достъп до книжовно-документалното наследство
- Създаване на информационен шум
- Недостатъчно изяснените очаквания на потенциалните потребители по отношение на новия модел за достъп до книжовно-документалното наследство
- Недостатъчно изяснени условия за ползване на новия модел за достъп и права на потребителите
- Постигане на локални резултати в затворена институционална рамка, без възможност за разширяване и надграждане
- Липса на финансово и кадрово обезпечаване на дейностите за постигане на устойчиво развитие

Цели и задачи на научно-изследователския проект

Въз основа на изложените по-горе обстоятелства и факти, основната **цел** на настоящия научно-изследователски проект е създаването на иновативен модел за достъп до книжовно-документалното наследство на Христо Ботев чрез кумулация, интеграция, създаване на оптимални метаданни с хипервръзки, базирани на контролирани списъци с ключови думи. Разработката е насочена към извеждане на практически модел, касаещ архива на Христо Ботев в НБКМ, който се явява научно-приложна форма на синкретизма „библиография – архивистика“ на база на използването на съвременни подходи за обработка, разпространение и предоставяне на информация в електронен формат.

Дейностите и **резултатите**, свързани с реализацията на проекта, са насочени към различни целеви групи като: представители на образователни и културни институции, научноизследователски центрове, граждани в неравностойно положение и всички заинтересовани лица, ангажирани с проблемите по изучаване и социализация на документалното наследство на Ботев.

Строгата аргументация при разработката по етапи на проучването, свидетелства за прецизната планировка на това емпирично изследване като проекция на заложената крайна цел. Първоначално проектът стартира със сформирание на работни екипи, които да обединят и приложат своите ключови компетентности в осъществяването на изследователския проект. Той включваше проучване и анализ на добри практики и модели за дигитално представяне, позициониране и достъп до информационни масиви, свързани с историческите архиви. Беше подбрана и обработена аналитично и сравнително актуална научна литература, свързана с изграждането, структурирането и достъпването на дигитални архивни колекции и сродни информационни масиви в интернет среда. Резултатите от него доведоха до оформяне на концепция за иновативен модел за дигитално конструиране и представяне на архива на Христо Ботев.

По своята същност изворовият материал от и за Христо Ботев е разнороден и изисква интердисциплинен подход за намирането на оптимални модели за групиране, метатекстно разкриване и достъп до дигиталното съдържание. От изключително важно значение беше придържането към линия на максимална обективност за постигане на желаната коректност в постигането на крайния продукт.

Критерии на подбора на фондове и колекции за създаване на иновативен модел за достъп

Критериите за подбора на фондове и колекции за създаване на иновативен модел за достъп са базирани на определените през 1984 г. в БИА правила за категоризация на документи²⁶. Фондовете от т.нар. „първа категория“, се свеждат до следните критерия:

- Хронологически обseg на документите – от периода на Българското възраждане,
- Значимост – фондове на лица и организации, чиято дейност е с национално значение (Васил Левски, Христо Ботев, Георги Раковски, Любен Каравелов, Найден Геров, Панайот Хитов, Филип Тотю, Иван Драсов, Данаил Попов, Христо Иванов-Големия, Киро Тулешков, Иван Кършовски, Кириак Цанков, Иван Трудов, Николай Хр., Падаузов, Български революционен централен комитет — Букурещ, Българска добродетелна дружина, Българско централно благотворително общество и др.). Естествено и логично е тези фондове да бъдат обект на новото семантизиране и презентиране с приоритет пред останалите.

Методи, приложени в изпълнението на проекта

Прецизността в избраната комплексна методология, привлечена за целите на изследване на архива на Христо Ботев, се наблюдава в библиографската навигация на цялостното комплексно проучване. За осъществяване на настоящото емпирично проучване е използвана **комплексна методика**, включваща три, условно разделени, групи от методи:

– Семантични:

- **архивно-документален** – при разкриването на съдържанието на документите от архива на Христо Ботев;
- **историографски** – свързващ в цяло персонификацията на архива на Христо Ботев в националната култура, като част от националната памет;
- **библиографски** – с акцент върху първата и втората степен на биб-

²⁶ **Томова**, Дора. Проблеми и перспективи на изграждането на научно-справочен апарат в Българския исторически архив. – В: *Известия на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“*, 1992, т. 206, с. 181.

лиографски характеристики на документите – вторично-документалното описание и справочната анотация, снабдена в определени случаи с модели на интерпретация.

– **Технологични:**

- дигитализираните документи са представени иновативно, от една страна, в платформата на Наследство БГ, а от друга, в разработеното в рамките на проекта уеббазирано приложение (ArcGISStoryMaps), което представя във вид на единен информационен корпус общото количество от тематичното разнообразие на изследваните документи в архива на Христо Ботев като интерактивен мултимедиен ресурс.

– **Семантично-технологични:**

- обогатяване на библиографската информацията към дигитализираните архивни документи посредством хиперлинк, предоставящ достъп до пълното съдържание на текстовете,
- следва да се изтъкне, че прилагането на разработените конкретно за целите на този проект **технологични и семантично-технологични методи** изцяло са базирани от **семантичните**, и по същество се явяват **методологична надстройка на тях**.

В особеността на изтъкнатата взаимозависимост е сърцевината на методологичната особеност на тази изцяло емпирично създадена разработка. Тя оперира с метода на информационно моделиране в качеството му на комплексен подход за проучването, в обсега на който се съотнасят **семантичните – технологичните – системно-технологичните методи**.

В разработката се съблюдава виждането, че квинтесенцията на научно-методологичната ѝ основа е разбирането за *семантиката* на социалната информация като база, от която израстват възможностите за технологичното ѝ моделиране.

Последователността на приложената комплексна методика включва проучване, анализ, бенчмаркинг (сравнителен анализ), екскерпция, кумуляция, интеграция, библиографска селекция, библиографско цитиране, позициониране, оценка.

Инструменти за осъществяване на целите на проекта

- анкети;
- работни срещи между членовете на екипа, разработващ съдържателната част на проекта;
- работни срещи с външни специалисти по проблемите на структурната част на проекта и позиционирането в дигитална среда;
- архивно проучване или анализ на съществуващи данни (предоставяне на основна информация за документите, включително кой е първоначалният изследовател, както и как първоначално са събрани и конструирани данните, научно-справочен апарат и пр.);
- създаване на семантични клъстери, според основните характеристики на изворовия материал
- позициониране в дигитална среда – определяне на обхват, последователност, визуализация
- експозиция – тестов модел на иновациите в проекта
- кръгли маси и други форуми за анализ на резултатите и социализация на иновативния модел

Етапите на осъществения комплексен изследователски процес, водещи до създаването на ново знание и концептуален модел за библиографското проучване на архива на Христо Ботев в НБКМ, включват следните стъпки, изброени по реда на тяхната относителна последователност:

- анализ на ситуацията;
- проучване на опита в национален и международен аспект – дигитални колекции, интегрирани мрежи в дигитална среда, обединяващи книжно-документалното наследство на различни репозиториуми;
- обсъждане и определяне на водещи добри практики и елементите от тях, приложими за настоящия иновативен модел в дигитална среда;
- разработване на стратегически и логистичен план на дейностите с поддейности – срокове, условия, екипи, план за комуникация между членовете на екипите, планиране етапите на осъществяване на проекта;
- изграждане на теоретичен макет на иновативния модел за достъп
- организиране на експозиция;
- изграждане на storymap – съдържание и визия, съобразена с изворовия материал;
- социализация и популяризация на резултатите чрез рекламни материали, събития, медийно отразяване;
- обратна връзка с потребителите – анкети, викторини и пр.

Експертен, информационен и технически ресурс за осъществяване целите на проекта

Проектът е интердисциплинен. Съобразно с поставените цели, в неговото осъществяване бяха включени следните специалисти:

- двама архивисти от отдел „Български исторически архив“;
- двама архивисти от отдел „Ръкописи и старопечатни книги“;
- един архивист от отдел „Ориенталски сбирки“;
- трима библиографи;
- експерт по дигиталните технологии;
- двама експерти в областта на информационните технологии
- експерт мониторинг и контрол.

Експертизата на участниците в екипа по проекта покрива всички проблемни области в него и съответства на изискванията, заложи в предварителната документация на консорциум „Наследство БГ“.

Предметът на изследването е структуриран комплекс от взаимозависимости:

- селектирането на документите, които се отнасят до Христо Ботев в пределите на библиографски разкривания архив;
- свързването на дигиталните копия към тези архивни документи, които са библиографирани, с цел, чрез възможностите на информационните технологии, да се осигури на изследователите бърз, удобен и ефективен достъп до съдържащата се в архива семантична информация.

Информационният ресурс включва следните първични и вторични източници:

- първични източници – изворов материал, свързан с Христо Ботев в колекциите на НБКМ;
- справочни ресурси – описи и обзори на архивни фондове и колекции; електронен каталог на НБКМ; био-библиографски справочници; аналитичен репертоар на българската възрожденска книжнина и др;
- вторични източници – публикации, свързани с проблематиката на проекта в традиционна и електронна среда; разработени дигитални портали и интернет архиви с документално съдържание; иновативни теоретични разработки, свързани с теорията на архивното дело у нас и в други страни по света.

Технически ресурс

За нуждите на дигитализацията бяха използвани възможностите на планетарен скенер SUPRASCAN A1, закупен със средства, предвидени по проекта.

За целите на проекта беше определена като най-подходяща системата за интелигентно картографиране и позициониране във виртуална среда ArcGIS²⁷. Половината от членовете на екипа преминаха през специализирано обучение за запознаване с възможностите на системата и начините за нейното приложение.

За позициониране на документалните масиви в **Репозиториум „Наследство БГ“** бяха определени адреси за достъп на разработчиците – членове на екипа, с цел изграждане на колекции и въвеждане на метаданни към тях.

Изграждане на библиографска база на дигитализирани документи, старопечатни книги и периодични издания от колекциите „Ръкописи и старопечатни книги“, „Български исторически архив“ и „Ориенталски сбирки“

Във фокуса на дейностите по изграждане на библиографска база на дигитализирани документи, старопечатни книги и периодични издания от колекциите „Ръкописи и старопечатни книги“, „Български исторически архив“ и „Ориенталски сбирки“ на проекта „Създаване на иновативна среда за достъп до документално-книжовното наследство, свързано с Христо Ботев в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ са заложили две основни цели:

- Събиране и съхраняване в онлайн портала „Наследство БГ“ на едно място на дигитализирани документи, старопечатни книги и периодични издания от колекциите „Ръкописи и старопечатни книги“, „Български исторически архив“ и „Ориенталски сбирки“.
- Изграждане на библиографска база към тях.

Началната фаза от работата по проекта съчета проучвателска и

²⁷ **Интерактивна карта**, представяща книжовно-документалното наследство на Христо Ботев [онлайн]. [прегледан 15.09.2023]. <https://storymaps.arcgis.com/stories/ded16419590f43c8aef46a3416f67c95>

изследователска дейност и се осъществи в следните последователни **етапи**:

- Изследване на модели и добри практики чрез информационно търсене и проучване за наличието на интернет ресурси в Европейските национални библиотеки и представяне на цифровизирано книжовно-документално наследство в дигиталните им библиотеки.
- Проучване на концепции за представяне на дигитално съдържание.
- Библиографско издирване на информационни ресурси; проучване на бази данни; систематизиране и обобщаване на събраната информация.

Проучването на модели и добри практики, извършено в рамките на началния етап, се фокусира върху дигиталната библиотека „Europeana“ и редица европейски национални библиотеки, подбрани от уебсайта на CENL (Conference of European National Librarians), а конкретните резултати от тази дейност могат да бъдат обобщени по следния начин:

- преглед на визуализацията на книжовно-документалното наследство, представено в посочените дигитални библиотеки;
- аналитично изследване на подхода при изграждане на дигитална библиотека;
- проучване на систематизацията на документите в колекции и структурирането на информацията, видовете дигитални обекти и структурата на метаданните;
- проучване на достъпа до дигитализираното съдържание.

Във **втория етап** на проучвателната дейност на база конкретни изследователски разработки и проекти бяха анализирани различни концепции за представяне на дигитално съдържание, принципи за изграждане на дигиталните библиотеки и архитектура на информацията, общи формати и стандарти, предоставяне на достъп до цифровизираното културно и научно наследство и по-конкретно добрите практики за прилагане на нови цифрови медийни инструменти за устойчив отворен достъп и опазване на културното наследство и др.

Не са много случаите, при които дигиталните репозиториуми предлагат на потребителите и библиография към съответния цифровизиран документ. Един много добър пример в това отношение е Дигиталната библиотека на Ватикана²⁸, която е включила библиографски списък с избрана литература към всеки обект от нейните дигитални колекции.

Опазването на редки и ценни издания, на архивни документи, на периодични издания чрез цифровизация е важно, но допълването на тяхното съдържание с тематична библиография, по възможност ди-

²⁸ DigiVatLib, VaticanLibrary [прегледан 27.11.2023] <https://digi.vatlib.it/>

гитализирана, обогатява и повишава стойността на всяка дигитална библиотека. Добавената стойност на този процес включва следните компоненти:

- съдържанието на всяко заглавие, включено като библиографска единица, има значителна стойност и е ресурс за изследвания в областта на историята, архивистиката, литературата, културата като цяло;
- дава поле за надграждане на специализирана и научна изследователска работа. Внася допълнителна информация, представя различни гледни точки и полемика сред изследователите;
- представя по един по-интригуващ начин дигитализираното съдържание сред по-широк кръг от потребители, с различни интереси;
- не по-малко важно е, че позволява справка с библиографията онлайн, оптимизира времето и усилията за намиране на информация;
- и не на последно място – популяризира фондовете на библиотеката, тъй като повечето заглавия от библиографския списък ще бъдат свързани с електронния каталог на Националната библиотека.

Етапът на библиографско издирване и подбор включи издирване, подбор и редакция на библиографски записи от електронния каталог COBISS+ на НБКМ: книги (1880–2022) – 531 загл. и статии (1991–2020) – 498 загл., преглед на библиографски указатели²⁹, издадени от Националната библиотека и създаване на библиографски списъци.

Следващата фаза – акцентът в същинската библиографска работа, бе подборът на библиография към всеки от включените в проекта документи от колекциите „Ръкописи и старопечатни книги“ и „Български исторически архив“. Библиографията към документите от „Ориенталски сборки“ е дело на колегата, работила с тях.

В зависимост от поставените цели и визията на библиографа, всяка библиография се отличава с характерни особености, които в конкретния случай могат да бъдат изяснени посредством следните кратки, но много полезни *пояснителни бележки*:

- библиографията към дигитализираните документи е подборна и няма за цел да представи публикациите по темата в цялост. Темата за Христо Ботев е сред най-разработваните и наличната литература в нейното многообразие формира огромен масив, чието изчерпателно представяне не е обект на настоящия проект;

²⁹ Христо Ботев 1848–1876.: Биобиблиогр. указ. и опис на арх. док. Т. 1–3. – София, 1992; **Възпоменателен** сборник по случай стогодишнината от Априлското въстание и Ботевата чета 1876 , кн. 1–2. София, 1976.

- към момента подборът включва само документални сборници, мемоарна литература, монографии и статии в сборници и периодични издания, което дава възможност за надграждане в бъдеще;
- подбрани са публикации с широк хронологичен обхват с цел представяне на разгърнатата панорама на изследванията и застъпване на различни изследователски гледни точки, идейни и научни позиции. Казаното би могло да се формулира и по следния начин: целенасочено е заложено на разнообразието в интерпретирането на темата във времето, а не на актуалността на публикацията към настоящия момент.
- приоритет е включването на първи издания, но в отделни случаи, където е преценено за целесъобразно, са добавени и допълнени и преработени издания;
- особено внимание трябва да се обърне на факта, че по-голямата част от изданията, включени в библиографския масив, са прегледани *de visu*, което придава значителна стойност на извършения библиографски подбор.

В хода на изследователската работа подбирането на библиография към всеки от включените в проекта документи бе подчинен на следните дефинирани критерии:

- тема на документа;
- лица, които се споменават в документа;
- събития, които са свързани с документа;
- приоритетно са включени публикации на български език и от български изследователи, но има и отделни заглавия на чужд език³⁰, както и преводи на български език от чужди автори³¹.

Издирената **библиография към подбраните документи** от колекциите „Ръкописи и старопечатни книги“ и „Български исторически архив“, свързани с Христо Ботев, следва тяхната класификационна схема и може да бъде структурирана в следните теми:

- Христо Ботев – личност и идеи.
- Учител.
- Печатар, издател, журналист.
- Поет и публицист.
- Революционна дейност.

³⁰ Жечев, Николай. „Славянская дружина“ в Бухаресте (1875–1877 гг.). – В: *Etudes historiques*, кн. 4, 1973, с. 143–151.

³¹ Велики, Константин. Румъния и българското революционно движение за национално освобождение 1850–1878. София: ОФ, 1982, 248 с.

- Христо Ботев и неговата чета. Завладяването на парахода „Радецки“.
- Необходимо е да се подчертае, че както по отношение на тематичния обхват, така и по отношение на избраната библиография, строго разграничаване не би могло да бъде направено. Темите се преливат и са взаимносвързани, а в редица случаи библиографията към даден документ е съотносима и е посочена и към други документи³².

Сред внушителната по обем подбрана литература, могат да се обособят следните видове библиографски източници:

- научни изследвания – монографии, студии, статии в сборници и периодични издания, материали от участия в научни сесии, четения и конференции³³.
- документални сборници³⁴.
- мемоарна литература³⁵.
- първи публикации на документи и публицистични статии във възрожденски вестници до 1878 г. и в периодични издания до 1944 г. Основен източник за статиите от този период е първият том на биобиблиографията за Христо Ботев, в който е поместен и описът на архивните документи³⁶. Това позволи да посочим и първите публикации на оригиналните документи, както и да добавим по-подробни анотации.

След приключване на изследователската дейност и структурирането на издирения библиографски масив се пристъпи към **заключителната част** – работа в Е-регистъра на портал „Наследство БГ“³⁷.

Тази дейност включва прехвърляне на библиографските описания от файловете в Word в поле Описание към съответния архивен документ (обект) в Е-регистъра и също има своите характерни особености.

При статии от библиографския списък, публикувани в периодични издания до 1944 г., включени в Дигиталната библиотека на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, е посочен линк и е изтелен

³² **Чакир**, Николае. Христо Ботев в Румъния: Нови изследвания. София: Наука и изкуство, 1980. 128 с.

³³ **Бурмов**, Александър. Христо Ботев през погледа на съвременниците си: Спомени, впечатления и изказвания на Ботеви другари и съвременници. – София: Хр. Чолчев, 1945. 383 с. и др.

³⁴ **Официални** румъно-турски документи по минаването на Хр. Ботевата чета през Дунава в 1876 год.: за спомен на 25-годишнината от това събитие / съобщава К. А. Цанков. София: Държ. печ., 1901. 37 с.

³⁵ **Ботевите** четници разказват: Сб. от писма, док. и материали. София: Нар. младеж, 1975. – Библиогр. с. 617–666; Именен показалец.

³⁶ **Ботйов**, Христо. Документи. Пловдив: Пигмалион, 2001. 336 с. : с ил., факс., портр. и др.

³⁷ **Наследство БГ** [официален сайт]. [прегледан 5.10.2023] <https://portal.nasledstvo.bg/bg/e-registar/>

JPG файл – с оглед приложението им в Е-регистъра на по-следващ етап. Към всеки документ е посочено (при възможност) изданието, в което за първи път е обнародван документът, а библиографските описания, където е необходимо, са придружени с анотации. При възможност са дадени линкове към пълни текстове и от други източници в интернет пространството или дигитални хранилища. (Приложение 3)

Изграждането на качествен информационен продукт налага във финалната фаза преди верифицирането на записите да се извършат заключителен преглед и редакция на библиографските описания към всеки обект в Е-регистъра на портала.

От друга страна, порталът „Наследство БГ“ дава и някои добри решения, които могат да се приложат и разработят на следващ етап. Успешно бе тествана възможността заглавията от библиографския списък да се свързват чрез хиперлинк със запис в електронния каталог COBISS+ на Националната библиотека.

Друга идейна насока за бъдеща работа е, приложената библиография към обектите в Е-регистъра да се развие и опише като самостоятелни записи в Е-библиотеката на портала „Наследство БГ“. Системата позволява те да се свържат със съответния обект от Е-регистъра, както и да се прикачи файл с пълн текст на публикациите.

И накрая няколко думи в заключение – работата по изграждане на иновативна библиографска база във връзка с целите на проекта е мащабна задача с широки перспективи и в този смисъл изграденото до момента не трябва да се възприема като краен продукт, а по-скоро като завършен начален етап, основа, която не само би могла, но и трябва да бъде надградена в бъдеще.

Теоретична рамка и практическо осъществяване на иновативния модел за достъп до книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Теоретичната рамка на иновативния модел е подчинена на съвременните тенденции в областта на архивологията за създаване на контекстуална среда за провеждане на научните изследвания като част от теорията за тоталните архиви³⁸. В рамките на настоящата проектна разработка тя се базира на концептуалното осмисляне на идеята за изграждане на семантични гнезда (кълъстери), в зависимост от наличните първични източници на информация, съхранявани в колекциите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Принципите на формиране на тези гнезда се определят от следните фактори:

- видове документи, формиращи книжовно-документалното наследство, свързано с дадена личност, организация или събитие;
- обществена значимост и популярност на теми и проблеми, свързани с фондообразователя.

Като първа стъпка е необходимо да се определят видовете документи, изграждащи цялостта на книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Те са:

- архивни документи – кореспонденция, телеграми, разписки, визитки, лични бележници, протоколи, списъци на четници, доклади на представители на османската власт, кондика и др., на български, френски, румънски и османотурски език;
- старопечатни книги – преводни и оригинални съчинения на Христо Ботев, публикувани до смъртта му, календар;
- възрожденска периодика – вестници на Христо Ботев; вестници и списания, в които са публикувани приживе творби на възрожденеца; вестници и списания, които отразяват живота и дейността на Христо Ботев до неговата смърт;
- фотографии – на Христо Ботев, членове на неговото семейство, съратници и участници в четническото движение, адресати на неговите писма, населени места, свързани с живота и дейността на Ботев;

³⁸ Пенджекова-Христева, Р. Теорията за тоталните архиви и устната история. – *Архивен преглед*, 2016, № 2, с. 78–85. [прегледан 5.10.2023] https://electronic-library.org/articles/Article_0249.html

– литографии, гравюри и скици на Христо Ботев, създадени приживе на възрожденеца.

Практическото осъществяване на идейния проект премина през следните **етапи**:

– Изготвяне на предварителни списъци с документи от гореспоменатите масиви, извършено от експерти членове на екипа от съответните структурни звена на Националната библиотека.

– Проучването на опита в изграждане на документално-информационни масиви на свободен достъп в електронна среда в страната и в чужбина. Експертите си разпределиха задачи, свързани с областите на тяхната компетентност и според езиковите си умения.

– Дискусия между членовете на екипа относно определянето на информационната рамка на документалния масив преди пристъпването към изграждане на концепция.

– Подготовка на експозиция като пилотен вариант на иновативния модел и медийно позициониране на събитието като етап от изследователския проект.

– Изграждане на семантични клъстери, базирани на основните тематични цялости в изложбата.

– Обсъждане на визия и инструменти за навигация в продукт, разработен от фирма ЕСРИ България ООД и подчинен на спецификата на документите и целите на проекта.

– Позициониране на цялостно разработен клъстер във формат **storymap** – подбор на темата, съдържанието, последователността и начина на визуализация на материала.

– Провеждане на дискусии с потребители от различни таргет-групи и презентирание на модела на предфинално ниво.

– Социализация на резултатите от проекта.

– Допълване, оптимизиране и обсъждане на посоки и възможности за надграждане на модела в национален и международен аспект.

Пример за клъстериране на материала в тематична група като съставна част на иновативния модел

Една от най-познатите и дискутирани от различни възрастови и социални групи теми, свързани с живота и дейността на Христо Ботев, е тази, която отразява събитията на парахода „Радецки“. Емблематични документи разкриват ярки емоции, идеология и ценности и съставят картината на едно от най-паметните събития, свързани с българската история.

Ето какво включва книжовно-документалното наследство, свързано със събитията на парахода „Радецки“ и съхранявано в НБКМ:

1. Архивни документи и фотографии от колекциите на отдел „Български исторически архив“:

Фотографии:

Параходът „Радецки“, превзет от Христо Ботев и неговите четници на 17 май 1876 г. (С I 1976)

Капитан Дагоберт Енглендер (1848–1925) – (С I 6431)

Георги Странски (1847–1904). Лекар, участник в сръбско-турската война (1876), Руско-турската война (1877–1878), Сръбско-българската война (1885) (С II 2883)

Димитър Горов (1840–1881) – С 124

Венета Ботева (1847–1919). Съпруга на Христо Ботев (С I 2517)

Иванка Ботева, дъщеря на Христо Ботев (1876–1906) (С 4830)

Документи:

Писмо от Христо Ботев до капитана и пътниците на парахода „Радецки“ на френски език, 17 май 1876 г. (II А 8133)

Писмо от Христо Ботев, параход „Радецки“ до Иван Грудов, Иван Кавалджиев и Георги Странски, Букурещ, 17 май 1876 г. (II Д 1318 А)

Прощално писмо на Христо Ботев, параход „Радецки“ до семейството му, Букурещ, 17 май 1876 г. (II Д 1588а)

Удостоверение от Христо Ботев, че със сила е принудил капитана на парахода „Радецки“ да спре на българския бряг (II А 8134)

Списък на четата, наричаема „Св. Георги“, която се съедини на Бекет в парахода Радецки с дружината си под предводителството на Хр. Ботев – НБКМ–БИА II В 350

Последни записки в личния бележник на Христо Ботев от 17.05.1876 г.

2. Възрожденска периодика

Притурка към вестник „Нова България“ от 17 май 1876 г. Отразени са новини, свързани с Ботевата чета и завземането на парахода „Радецки“. СтВ 13

Писмо на Ботев до капитана на Радецки (превод на български език) – в. „Нова България“, г. I, бр. 6, 16 юни 1876 СтВ 13

3. Документи на османотурски език от Османотурската архивна колекция към отдел „Ориенталски сбирки“:

ОАК 267/22 – Телеграма от видинския мутасаръф Халил Рифат паша до вилаетското управление в Русе. Изпраща се 1 брой прокламации на турски език, отправени към турския народ, които слезлите

миналия понеделник при с. Козлодуй Ботевите четници връчили на пътуващ на кораба „Радецки“ турчин Абдул ага от оряховска каза. Понеже не могли да преведат някои части от брошурата на турски език, за да разберат въстаническите намерения, моли да се преведе им се изпрати един екземпляр на подведомствените кази и на тях. 20 майъс 1292/20 май 1876. Видин.

ОАК 4/20 – Телеграма от видинския мутасаръф Халил Рифат паша до каймакама на Оряхово. Слухове за убити трима турски лодкари, които се намирали до шлепа в понеделник на пристанището Бекет при качването на четниците на парахода „Радецки“. Да се провери има ли истина в пуснатия слух. 20 майъс 1292/20 май 1876. Видин.

ОАК 267/23 – Доклад на видинския мутасаръф Халил Рифат паша до валията в Русе. Съдържа подробни сведения за качването на Ботевата чета на кораба „Радецки“, завладяването на парахода и подозрения за оказаната подкрепа от страна на австрийската компания в румънските пристанища. 20 майъс 1292/20 май 1876.

При позиционирането на горепосочения изворов материал в работната стогутар за книжовно-документалното наследство на Христо Ботев, съхранявано в НБКМ, са заложили следните принципи решения:

- в началото на темата се помества кратък въвеждащ текст, който я поставя и пояснява, с акцент върху вида на документите, които я изграждат;

- документите се разполагат в лентата за визуализация, регулирана с бутони за навигация напред/назад в хронологичен ред (там, където е приложимо);

- документите с неизвестна датировка се разполагат в логичен ред или в края на поредицата, ако отсъства ясна логическа връзка;

- документалният материал се редува с визуален там, където фотографиите са на адресатите от кореспонденцията;

- документите се придружават с кратка и ясна анотация за тяхното съдържание на български език, независимо от езика, на който са създадени;

- в случаи на цитиране на текст от документи, чието авторство е на Христо Ботев, да се използва неговият почерк, разработен за приложение в електронна среда от фирма „БОРИКА АД“;

- към всеки документ се прикачва хиперлинкова връзка към репозиториума, в който са заложили пълните дигитални файлове на същия документ.

Документите ще бъдат позиционирани топографски (според мястото на тяхното създаване), а вътре в точките – тематично-хронологично.

Специално при семантичен клъстер „Радецки“ се предвижда документите, създадени на парахода и останалите, които са пряко свързани със събитията, произтекли там, да бъдат вложени в динамична точка „Радецки“. Тази точка ще се придвижва по географската карта чрез анимация и ще очертава съдържащите се в изворовия материал маршрути по река Дунав. В точките на спиране ще бъде поставена допълнителна обективна информация, която да допълва историческия разказ, без да го анализира. (Приложение 2)

Визия за устойчив растеж на резултатите от проекта

Поради факта, че немалка част от документите, особено тези посветени на Ботев и/или неговата революционна дейност, са писани предимно на османотурски език и са носители на различна културна нагласа, то тяхното включване също може да бъде отчетено като иновативен принос. Така постепенно ще бъде постигната по-обективна и по-пълна представа за живота и дейността на Христо Ботев. Османската администрация внимателно следи всеки ход, породен от революционния плам на поета и представянето на нейните действия, противодействия, анализи, заповеди и прочее инициативи биха били повече от интересни и значими за всеки професионалист или любител потребител, който иска да достигне и да се докосне до документалното богатство, съхранявано в Библиотеката. Конкретно османските документи и други документи на езици различни от българския, ще бъдат представени с анотации в превод, което ще улесни неспециалистите за добиване на по-добра информационна представа за делото на Ботев извън по-тесните ни етноцентрични и национални представи.

Значението на проекта за научната общност, гражданите и всички ангажирани в опазването, съхраняването и популяризирането на документалното наследство на поета революционер е безспорен, тъй като в резултат на научноизследователската дейност ще бъдат акумулирани нови знания в областите на социализация на архивно-документалното ни наследство и приложението на модерни информационни технологии за неговото опазване и популяризиране в съвременното общество на знанието. Изследователските и приложни резултати ще допринесат за развитието на науката, културата и образованието на българското общество и за осигуряването на тяхната продължителност и трайност

във времето. Визията за бъдещо продължаване на изследователския процес е свързана с популяризирането на документалното наследство на поета и с неговото дообогатяване с допълнителна информация и документи от страната и чужбина. Иновативният модел за достъп до книжовно-документалното наследство създава предпоставки за укрепване и разширяване комуникациите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ с нейните потребители, сродни организации и представители на бизнес средите и по един обективен начин защитава репутацията на националната ни историческа и културна памет.

Списък на съкращенията

ББИА – Българска библиотечно-информационна асоциация

БИА – Български исторически архив

ДАА – Държавна агенция „Архиви“

ДАФ – Държавен архивен фонд

ЗНАФ – Закон за Националния архивен фонд

ИКТ – информационно-комуникационни технологии

НБКМ – Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

НОРДН – Направление „Опазване на ръкописно-документалното наследство“

НПТА – новопостъпили турски архиви

ОАК – ориенталска архивна колекция

Използвана литература

Документални сборници

1. **Ботевите** четници разказват : Сб. от писма, док. и материали / Състав. Никола Ферманджиев. – София : Нар. младеж, 1975. – 24 с. : ил., портр. и факс.
2. **Възпоменателен** сборник по случай стогодишнината от Априлското въстание и Ботевата чета 1876 : Кн. 1. – София : Нар. библ. Кирил и Методий, 1976. – (1300 години България. Исторически извори) Съдържа: Кн. 1: Подбрани документи от архивите и материали от българския възрожденски печат 1876–1877 / Състав. Кирила Възвъзова-Каратеодорова и др. ; Ред. Кирила Възвъзова-Каратеодорова. – 1976. – 503 с. : с портр.
3. **Официални** румъно-турски документи по минаването на Хр. Ботевата чета през Дунава в 1876 год. : за спомен на 25-годишнината от това събитие / съобщава К. А. Цанков. – София : Държ. печ., 1901. – 37 с.
4. **Христо** Ботйов. Документи : Архив : Факс. изд. с разчетен текст и комент. / Христо Ботйов ; Състав. Николай Жечев, Цветолюб Нушев ; Предг. Николай Жечев. – Пловдив : Пигмалион, 2001. – 336 с.

Книги

5. **Бурмов**, Александър. Христо Ботев през погледа на съвременниците си : Спомени, впечатления и изказвания на Ботеви другари и съвременници / Александър Бурмов. – София : Хр. Чолчев, 1945. – 383 с.
6. **Велики**, Константин. Румъния и българското революционно движение за национално освобождение 1850– 1878 : Изследване / Константин Велики ; Прев. от рум. ез. Марина Иванова. – София : ОФ, 1982. – 248 с.
7. **Гергова**, Ани. Книжовно-документално наследство. – / Ани Гергова. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2006. – 263 с. – (Университетска библиотека ; 459)
8. **Обзор** на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в Български исторически архив : Кн. 2: От фонд N 28 до фонд N 86 / Състав. Божанка Константинова и др. ; Под ред. на Кънчо Василев. – 1966. – 246 с.
9. **Петкова**, Стефка, Християн Атанасов. ИКТ, дигитализацията и достъпът до архивните документи в България (мисли, практики, надежди) / Стефка Петкова, Християн Атанасов ; науч. ред. Стоян Денчев. – София : За буквите – О писменехъ, 2023. – 353 с. : с табл., факс. + 1 оптичен диск

10. **Христо Ботев 1848-1876** : Био-библиогр. указ. и опис на арх. док. : Т. 1 – / Състав. Иванка Петрова и др. ; Науч. ред. [с предг.] Цвета Унджиева. – София : Нар. библ. Св. СВ. Кирил и Методий, 1992. Съдържа: Т. 1: Творчеството на Христо Ботев. – 1992. – 263 с. Т. 2: Литература за Христо Ботев в България / Състав. Мария Кожухарова и др. ; Науч. ред. [с предг.] Илия Тодоров ; Библиогр. ред. Евелина Василева. – 1994. – 824 с. Т. 3: Христо Ботев в други страни / Състав. Петър Чолов, Мария Афанасиева ; [Предг. Димитър К. Бошнаков]. – 1994. – 185 с.
11. **Чакир, Николае**. Христо Ботев в Румъния : Нови изследвания / Николае Чакир ; Прев. [от рум.] Атанас Господинов. – София : Наука и изкуство, 1980. – 128 с.

Статии

12. **Жечев, Николай**. „Славянская дружина“ в Бухаресте (1875–1877 гг.). – В : *Etudes historiques*, VI, 1973, с. 143–151.
13. **Панайотов, Иван** и др. Правила за комплектуване, обработка, запазване и използване на документални материали от личните и обществените архивни фондове и колекции от XIX и XX в. (Из опита на Български исторически архив при Държавната библиотека „В. Коларов“) / Иван Панайотов, К. Възвъзова-Каратеодорова, В. Тилева, З. Тодорова, З. Петкова. – В: *Известия на ДБВК* за 1954 г.: юбилеен сборник. – София, 1956. с. 218–298.
14. **Петкова, Стефка**. Достъпът до архивна информация / Стефка Петкова. – В: *Архив за поселищни проучвания*, 1996, № 1/2, с. 134–137.
15. **Петкова, Стефка**. Достъпът до архивни документи, съхранявани в музеите. Материали за размисъл / Стефка Петкова. – В: *Архивен преглед*, 2006, № 3/4, с. 33–41.
16. **Стойчев, Иван**. За архива и ръкописите на Христо Ботев / Иван Стойчев. – В: *Известия на института Христо Ботев*, 1954, № 1, с. 24–28.
17. **Томова, Дора**. Проблеми и перспективи на изграждането на научно-справочен апарат в Българския исторически архив / Дора Томова. – В: *Известия на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“*, XX (XXVI), 1992. с. 179–188.

Електронни публикации и ресурси

18. **Дуйчев, Иван**. Лекции по архивистика [онлайн]. [прегледан 20.11.2023] https://electronic-library.org/books/Book_0005.html
19. **Интерактивна** карта представяща книжовно-документалното наследство на Христо Ботев [онлайн]. [прегледан 15.09.2023]. <https://storymaps.arcgis.com/stories/ded16419590f43c8aef46a3416f67c95>

20. Кук, Тери. Архивите в постмодерния свят [онлайн].[прегледан 10.11.2023]. https://electronic-library.org/articles/Article_0026.html
21. Наследство БГ [официален сайт] [онлайн].[прегледан 5.10.2023]. <https://portal.nasledstvo.bg/bg/e-registar/>
22. Националната стратегия и програма за опазване на книжовното културно наследство в библиотеките и осигуряване на достъп до него : Проект. София: ББИА, 2013 [онлайн].[прегледан 16.08.2023]. https://www.lib.bg/kampanii1/nbs2012/BBIA_strategia_14.05.pdf
23. Пенджекова-Христева, Р. Теорията за тоталните архиви и устната история [онлайн].[прегледан 10.08.2023]. https://electronic-library.org/articles/Article_0249.html
24. Пенджекова-Христева, Русалена. Личният архивен фонд и параметрите на документалното наследство — предизвикателство за изследователя. – В: *60 години българска университетска архивистика и 10 години специалност „Архивистика и документалистика“* в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Т. II. Университетски четения по архивистика. София, 2013, с. 65–86. [онлайн].[прегледан 5.06.2023]. https://electronic-library.org/articles/Article_0189.html
25. Правилник за дейността на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ [онлайн].[прегледан 11.07.2023]. https://www.nationallibrary.bg/www/wp-content/uploads/2021/12/Pravilnik_2016.pdf
26. Речник на българската архивна терминология [онлайн].[прегледан 14.07.2023]. https://electronic-library.org/books/Book_0004.html
27. Стратегия за развитие на българската култура 2019–2029 [онлайн].[прегледан 12.08.2023]. https://mc.government.bg/files/5495_Strategy_culture_.pdf
28. Стратегия за развитие на сектор „Литература, книжовно културно наследство, библиотеки, четене, книгоиздаване“ [онлайн].[прегледан 5.08.2023]. www.president.bg/docs/1352301445.pdf
29. DigiVatLib, VaticanLibrary. [официален сайт] [онлайн].[прегледан 11.08.2023]. <https://digi.vatlib.it/>
30. Rhee, Hea Lim. Modelling historians' information seeking behaviour with an interdisciplinary and comparative approach. – In: *Information Research*, 17, 2012, № 4 [онлайн].[прегледан 6.07.2023]. <https://informationr.net/ir/17-4/paper544.html#author>

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1

Фондове и колекции в НБКМ, в които се съхранява книжовно-документалното наследство, свързано с Христо Ботев

Основната част от документалното наследство на Христо Ботев се съхранява във **фондовете и колекциите на Българския исторически архив**. Архивът на Христо Ботев не е запазен в цялост и предаден за съхранение в Библиотеката. От фондовете на различни възрожденски обществени, културни и политически дейци са извлечени документи, написани от самия Ботев, които формират ядрото на новосъздадения изкуствен фонд. Изкуствено създаденият **Фонд № 86 „Христо Ботев“** съдържа 65 документа с хронологичен обхват 1847–1921 г. Това са главно писма и телеграми, визитни картички, протоколи и др. Фондът няма отделен опис и класификационна схема. Във **фонд № 5 (Кирияк Цанков)** преобладават документи, отнасящи се до породилия се в средата на 70-те години на XIX в. конфликт между Любен Каравелов и Христо Ботев. Друга проблематика, обединяваща част от изворовия материал във фонда на К. Цанков, се отнася до четата на Христо Ботев. Във **фонд № 64 „Димитър Горов“** се съхраняват документи, свързани с осигуряването на средства за книжовно-публицистичната дейност на Христо Ботев и Стефан Стамболов. През 1875 г. с материалната подкрепа на Горов в печатницата на в. „Знаме“ в Букурещ, са отпечатани „Песни и стихотворения от Ботьова и Стамболова“. Благодарение на него са запазени за идните поколения „прощалното“ Ботево писмо, наред с писмото на бунтовника до неговите сподвижници и приятели, обществениците Иван Грудов, Иван Кавалджиев и д-р Георги Странски¹, редица телеграми и визитни картички на Ботев, както и личния му бележник. Във **фонд 122 „Никола Обретенов“** са запазени писма, отнасящи се до личността и делото на Христо Ботев. При подбора са ползвани и документи от следните фондове: **№ 110 Тодор Пеев; № 100 Захари Стоянов** и др. Има и редица документи в колекциите към БИА, които съдържат документи, свързани с Христо Ботев. Такива са например **колекции – II А 9214, II В 162, II В 319, II В 350, II В 344,**

¹ Прощално писмо на Христо Ботев, параход „Радецки“ до семейството му. Букурещ, 17 май 1876 г.; писмо от Христо Ботев, параход „Радецки“ до Иван Грудов, Иван Кавалджиев и Георги Странски. Букурещ, 17 май 1876 г. НБКМ – БИА, II Д 1588а; II Д 1318а.

II В 377, II Д 1588а; II Д 1318а

Фондове с архивни документи, включени в класификационната схема на документалното наследство на Христо Ботев:

Ф. 5 Кириак (Ячо) Антонов Цанков

Ф. 22 Найден Геров

Ф. 64 Димитър Иванов Горов

Ф. 78 Български революционен централен комитет (БРЦК)- Букурещ

Ф. 87 Панайот Иванов Хитов

Ф. 99 Георги Стойчев (Стойкович)

Ф. 110 Тодор Пеев Стоянов (Тодораки Пейов)

Ф. 122 Никола Тихов Обретенов

Ф. 162 Михаил Георгиев Греков

Ф. 185 Българска добродетелна дружина (БДД)

Кол. 25 Кондики и тефтери

В **„Ориенталска архивна колекция“ (ОАК)** и в някои от селищните фондове на отдел **„Ориенталски сбирки“** се съхраняват документи на официалната османска власт (основно телеграми и доклади), които свидетелстват за прекия отзвук от революционната дейност на Ботев, подготовката и организацията на четническото движение и осъществяването на някои от ключовите ходове и действия в него. Документалният масив, който сме подбрали по проекта **„Наследство БГ“**, включва 283 документа в 220 архивни единици на османотурски език от фонда на отдел **„Ориенталски сбирки“** на Националната библиотека **„Св. св. Кирил и Методий“**, включени в архивната колекция **ОАК** и **селищните фондове на Видин, Лом, Берковица, Русе и Търново.**

Към колекциите на отдел **„Ръкописи и старопечатни книги“** са запазени екземпляри от **четирите вестника**, издавани от Христо Ботев, първи издания на неговите **преводни творби**, негов стенен календар за 1876 г., **учебник по аритметика**, както и негови дописки, отзиви и др., поместени в други възрожденски вестници приживе на поета-революционер. Тук е и **стихосбирката „Песни и стихотворения от Ботйова и Стамболова“**, в която са поместени 16 от неговите 20 „песни“. Те също са приравнени към изворовия материал и представляват неразделна част от книжовно-документалното наследство, свързано с него и съхранявано в НБКМ.

Интерактивна карта, представяща иновативен модел за достъп до книжовно-документалното наследство на Христо Ботев

Интерактивната карта за Христо Ботев е изработена със съдействието на експерти от „ЕСРИ България“. Използвани са инструменти от водещата в световен мащаб платформа ArcGIS, а публичната визуализация се представя чрез приложението ArcGIS StoryMaps, което също е част от лицензионния пакет, закупен от НБКМ по Академичната програма на американската компания ESRI – пионер и лидер в сферата на Географските информационни системи. ArcGISStoryMaps е уеббазирано приложение за създаване на истории, което позволява създаване, писане и споделяне на карти в контекста на наративен текст и друго мултимедийно съдържание. Историите могат да включват карти, текст, списъци, изображения, видеоклипове, вградени елементи и друг тип медийно съдържание. Всяка от публикуваните истории има свой собствен URL адрес, който може да се използва за споделяне с конкретни групи или публично с всички. ArcGISStoryMaps позволява да се създават и публикуват колекции, които могат да включват и уебприложения, обединени заедно за лесно споделяне и представяне.

След структурирането на всички семантични клъстери и позиционирането им в интерактивната карта, се предвижда популяризация и социализация на резултатите. В рамките на логичното очакване е те да предоставят възможност за оптимизиране на иновативния модел за достъп до книжовно-документалното наследство на Христо Ботев, съхранявано в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Това ще позволи да се набележат възможни посоки за надграждане и разширяване на неговия обхват. За целта са планирани работни семинари с ученици от средните училища в Република България и дискусийна кръгла маса по проблемите на достъпа до книжовно-документалното наследство.

Комбиниран интерактивен подход между документи и анимация

Радецьки

Проект „BG03M200001.1.001.0001 Изграждане и развитие на Център за възрошни постижения“
„Наследство БГ“

На 16 май 1876 г. от Гюргево Христо Ботев и група четници се качват на австрийския пътнически параход „Радецьки“. Четата е съсредоточена на отделни групи на определени

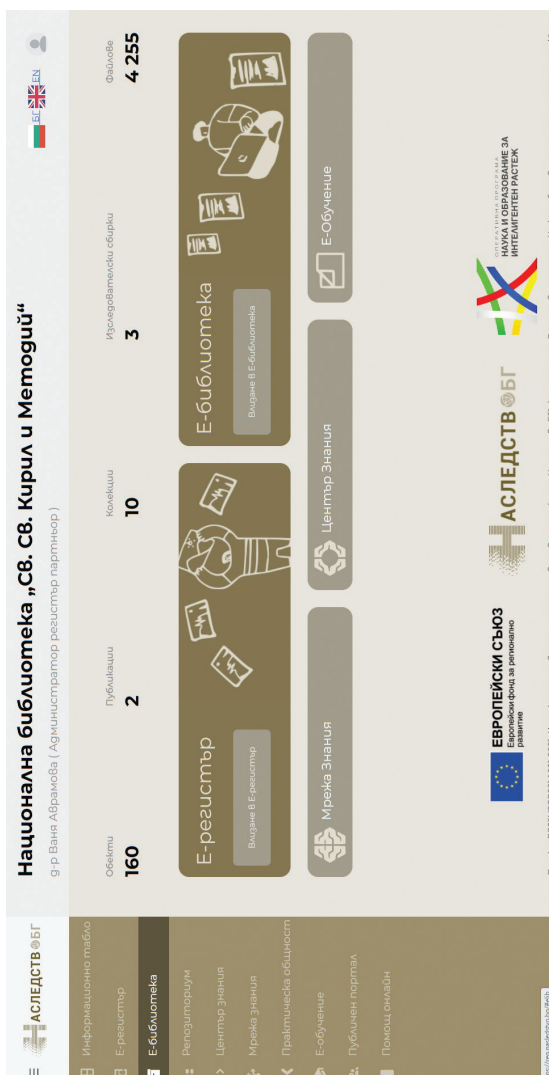
Комбиниран интерактивен подход между документи и анимация

Комбиниран интерактивен подход между документи и анимация

Приложение 3

Позициониране на изображенията на архивните документи с допълнителна литература към тях в Портал „Наследство БГ“. Е-регистър

Начален екран на е-регистъра в портала на „Наследство БГ“

БГ

ЕН

ПриглазаниеИзучитване

ТЪРСЕНЕ
ОБЕКТИ

Име

Име

Номер

900

Статус

Партньор

НБКМ

Деактивиран

Не

Създадена

Създадена

година от

година до

година от

година до

Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“

(Администратор регистер партньор)

#900 Разписка

Разписка подпечатана от администрацията съвет на видински санджък.

Виж също:

Дублици на документа

Нефков, Борис

Турски документи за Ботевата чета. – В: Христо Ботева : сб. посрчай 100 г. от рождението му / Под ред. на Михаил Димитров, Петер Динеков. - София : БАН и др., 1949, с. 758, dok CII.

Априлско Въстание 1876 г.: Т. 3: Сборник от турски документи / Състав. и пред. Борис Хр. Нефков. - София : Наука и изкуство, 1956, с. 331-332, dok 541.

Михайлова-Мръшкарева, Мария

Опис на турски документи за съпротивата и национално-революционните борби на българския народ през XIX век = Inventaire de documents turcs sur la resistance et les luttes nationales revolutionnaires du peuple bulgare au XIX siecle и др. / Състав. Мария Михайлова-Мръшкарева ; Ред. КириллаВоззрада-Кратевоороба, Бистра Цветкова. - София : Нар. библ. Кирил и Методиц, 1984, с. 204, dok 977.

Показване на 1 от 1 записа.

Знак

АСЛЕДСТВ

Репозиториум

Център знания

Мрежа знания

Практическа общност

Обучение

Публичен портал

Помощ онлайн

Визуализация на документ в е-регистъра в платформата на Наследство БГ

**Методология за разработване на иновативен модел
за достъп до книжовно-документално наследство**
(на базата на изворовия материал, свързан с Христо Ботев
в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“)

Българска, първо издание
Електронно издание

Съставители: Красимира Александрова, Бояна Минчева,
Ваня Аврамова, Мариана Владимирова

Корица: Илка Страка
Предпечат: Илка Страка, Борислава Георгиева

Формат 60/84/16 Печатни коли 4 Тираж 200

Издател: Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Печат: ИК „Св. Георги Победоносец“ ЕООД

ISBN 978-954-523-203-9
www.nationallibrary.bg